

УДК 378.016:78(043.5)

Алексінцева Т. В.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО НА УРОКАХ МУЗИКИ: З ДОСВІДУ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ НІМЕЧЧИНИ

В статті здійснено огляд наукових досліджень німецьких учених у галузі музичної педагогіки, а саме взаємодії образотворчого та музичного мистецтва в різні історичні епохи. Описаний досвід експериментального впровадження педагогами Німеччини образотворчого мистецтва на уроках музики в кінці ХХ - початку ХХІ століття. Схарактеризовано “музичне малювання” як дидактичний метод. Обґрунтована актуальність Вальдорфської педагогіки в галузі синтезу мистецтв з метою сенсорного та мисленнєвого розвитку дітей. Зроблено висновок про доцільність використання досвіду німецьких учених та музичних педагогів українськими викладачами музичних дисциплін у зв'язку з реформуванням освіти в Україні, у тому числі початкової музичної.

Ключові слова: артпедагогіка, інтегративна педагогіка, інтеграція мистецтв, музична педагогіка, синестезія.

Алексинцева Т. В.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО НА УРОКАХ МУЗЫКИ: ИЗ ОПЫТА МУЗЫКАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ ГЕРМАНИИ

В статье сделан обзор научных исследований немецких ученых в области музыкальной педагогики, а именно взаимодействия изобразительного и музыкального искусства, в разные исторические эпохи. Описан опыт экспериментального внедрения педагогами Германии изобразительного искусства на уроках музыки в конце ХХ - начале ХХІ века. Охарактеризовано “музыкальное рисование” как дидактический метод. Обоснована актуальность Вальдорфской педагогики в области синтеза искусств с целью сенсорного и мыслительного развития детей. Сделан вывод о целесообразности использования опыта немецких ученых и музыкальных педагогов украинскими преподавателями музыкальных дисциплин в связи с реформированием образования в Украине, в том числе начального музыкального.

Ключевые слова: артпедагогика, интегративная педагогика, интеграция искусств, музыкальная педагогика, синестезия.

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ. Сучасна політична, соціальна та економічна ситуація в Україні спричиняє збільшення інформаційного простору та його впливу на особистість, зменшення її стресостійкості, погіршення її психічного та фізичного самопочуття. Реформування української освіти спрямоване на гуманізацію педагогіки, забезпечення всебічно та гармонійно розвиненої людини в процесі навчання та виховання. З метою здійснення цього завдання в українській школі з'являються нові навчальні дисципліни, велика роль надається предметам мистецького спрямування, впроваджуються інноваційні освітні технології. Вітчизняними педагогами-науковцями вивчається передовий досвід інших країн, які відзначаються здобутками в галузі педагогіки. На наше глибоке переконання, однією з таких країн є Німеччина. Німецька педагогічна система має багаторічний досвід непересічних надбань і відзначається своєю гуманістичною спрямованістю. Проведений нами аналіз німецької наукової літератури музично-педагогічного напрямку дозволяє зробити висновок, що мистецтву в ній приділяється велика увага, при чому не лише звичним для нас

урокам музики та образотворчого мистецтва, а їх інтегрованим формам. Звичайним і зрозумілим для німецьких дітей є поняття “музичне малювання” або “малювання музики”. Зауважимо, що заняття мистецтвом розвивають в дитині креативність, самостійність, впевненість в собі, і як наслідок, бажання вчитися, ставити цілі, планувати їх досягнення та отримувати позитивні результати своєї діяльності. Протягом останніх десятиліть в українській школі виникають нові навчальні дисципліни, що допомагають задовільняти потреби сучасних дітей та підлітків у самореалізації. До таких предметів належить, наприклад, артпедагогіка як інноваційна педагогічна технологія, яка синтезує арт-терапію, педагогіку та мистецьку освіту та застосовує інтеграцію різних видів мистецтв при роботі з учнями. Зазначимо, що подібний досвід існує в педагогіці Німеччини чимало років, і його вивчення може стати корисним для українських педагогів. Отже, заданням даної статті є огляд наукових досліджень, присвячених інтегрованому застосуванню музичного та образотворчого мистецтв у навчально-виховному процесі Німеччини.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Ідея об'єднання малюнка та музики як дидактичного методу виникла в Німеччині у 70-х роках ХХ століття. Як зауважує науковець У. Дітціг-Енгельгардт, поштовхом до створення експериментальних проєктів з інтеграції образотворчого та музичного мистецтва на базі загальноосвітніх, музичних шкіл та вищих навчальних закладів музичного напрямку став гештальтпсихологічний майстерклас в рамках курсу підвищення кваліфікації вчителів, на якому було продемонстровано створення групового малюнка після прослуховування 9-ї симфонії Бетховена. Результати даного виду діяльності були несподіваними та вражаючими — із задоволенням малювали як музиканти, так і вчителі, що не мали музичної освіти; різноманітні образотворчі елементи кожного з учасників майстеркласу здебільшого гармонійно об'єдналися у спільний малюнок [1, 78].

Тема “Музика та образотворче мистецтво” є невід'ємною складовою частиною музикознавства та музичної педагогіки Німеччини. Предметом дослідження вчених Ф. Вюртембергера (1979), М. Фінк (1988), К.-Х. Вайднера (1994), Ф. Шнайдера (2000) є стильові та структурні паралелі між даними видами мистецтва в різні історичні епохи. Спроби систематизувати зв'язки між музикою та образотворчим мистецтвом належать дослідникам Х. де ла Мотте-Хабер (1990) і У. Брандштеттер (2004). Результати експериментальних досліджень інтеграції мистецтв на уроках та проєктів, присвячених застосуванню малювання на заняттях з музики, описують і аналізують у своїх доробках З. Хелмс (1990), П. Шатт (1993) і Р. Шмітт (2003). Науковці Грюн, Пютц, (1990), К. Мцик, (1992), М. Кюнтцен-Ханцель (1993), Урбан (2008), У. Дітціг-Енгельгардт, Паули (2001) Штайнке, Шлебїтц (2002), Лайбольд-Ланг (2003). Темам “Музичне малювання” та “Малюнки як імпульс до занять музикою” щорічно присвячуються випуски фахового педагогічного часопису “Музика та урок”. Тенденція інтеграції музичного та образотворчого мистецтва на уроках музики відображається у нових шкільних підручниках і посібниках. Так, протягом останніх десятиліть в Німеччині з'явилися нові навчальні матеріали, що акцентують увагу на взаємозв'язку обох видів мистецтв з дидактичною метою. Найбільш популярними серед видавництв, що публікують матеріали даної тематики, є МУК [2] і Функельшайне [3], серед підручників - “Через візуальне до аудіального” Уте Юнг-Кайзер, “Музика в контексті” [4], виданий за сприяння Державного інституту шкільної педагогіки та освітніх досліджень (Мюнхен), “Музика в контексті” видавництва Хельблінг-Ферлаг [5].

Взаємозв'язку музики та образотворчого мистецтва як перспективи музичної педагогіки присвячена праця “Стильові паралелі мистецтв на уроках музики” Х.-Ю.Фойріх [6], музично-педагогічні пошуки “Музика та образотворче мистецтво” робочої групи під керівництвом Р.-Д.Краємера [7] та доробок “Музика та мистецтво” В.Янка та Х.Юнга [8], що містить опис чисельних досліджень синтезу образотворчого мистецтва та музики, а також можливостей його застосування на уроках музики. Цікавими в даному напрямку ми вважаємо книги В.Рошера “Інтегративна музична педагогіка” [9], Х. Зюндерманна та

Б. Ернст “Звук – колір – жест. Музична графіка” [10] та Ф.Добретцбергера “Колір-музика. Посібник з комбінування теорії музики та кольорознавства” [11].

У ХХІ столітті побачили світ ґрунтовні праці У.Брандштеттерс “Образотворче мистецтво та музика в діалозі” [12], У. Дітціг-Енгельгардт “Розуміти музику через малюнок”, І. Енгель “Зустріч музики та образотворчого мистецтва” [13], С. Шмід “Урок музики ХХІ століття” [14], М. Шіллмьоллера “Розуміння культури через взаємодію мистецтв” [15], Д. Штайнке “Розуміння музики через зображення” [16] та ін.

До найпоширеніших в німецькій педагогіці дидактичних прийомів, які ґрунтуються на синтезі двох мистецтв, належить так зване “музичне малювання”, або “малювання за музикою”. Його суть полягає у формуванні вміння відображати музичні образи за допомогою кольорів, форм та використання простору.

Як вважає М.Шіллмьоллер, використання музики як вихідної точки для передачі зображення може сприяти формуванню уважного слухання. Властивості музики, що має бути зображена візуально, перед малюванням називаються та аналізуються. В німецькій педагогіці спостерігається три основних підходи до поєднання музики та малювання: зображення музичного настрою, зображення структури та зображення руху музичного матеріалу. В усіх підходах визначну роль відіграють динаміка, ритм і звукове забарвлення. Музика з яскраво вираженою контрастністю спонукає учнів навідообразити ці контрасти поряд один з одним і таким чином звернути їхню увагу на структуру твору. Одноманітна мелодія викликає асоціації з настроєм, атмосферою, почуттями. Орієнтація на структурні ознаки музики призводить до того, що учні підбирають конкретні елементи для “зображення” почутого. Будь-які музичні форми (блюз, сонатна форма) або формальні музичні принципи (фуга, алеаторика) можуть бути зображені у вигляді малюнка. Автор радить прослуховувати музичний твір перед малюванням та під час нього для поглиблення сприйняття музики, що особливо полегшує передачу музичного темпу та динаміки. З цією метою, на думку науковця, доречно запропонувати дітям прослухати музичний матеріал двічі. Під час першого прослуховування учні “показують” почуте у вигляді імпровізованого танцю. Друге прослуховування супроводжується малюванням. Учні отримують папір великого формату, мінімум А3, та олівці, фарби чи воскову крейду. Їм дається завдання спонтанно намалювати те, що, на їхню думку, пасує музичному матеріалу. Виконання малюнку можливо у різних варіантах: індивідуальне, парне, в малих групах або колективно. Наступним етапом методу “музичного малювання” є рефлексія, під час якої діти висловлюють свої враження, викликані роботою. Якщо малювання виконувалося в групі, малюнки демонструються перед класом, кожен учень висловлює свої почуття та асоціації, при чому акцент робиться на звязку малюнка з музикою, що прослуховувалася. Діти шукають в малюнках подібні елементи та формулюють висновок, як ця подібність відображається в музичному матеріалі та як музика вплинула на їхнє сприйняття. М. Шіллмьоллер наголошує на важливості рефлексивного етапу, оскільки під час нього відбувається глибоке занурення учнів у музичний матеріал та усвідомлення ними нюансів, які здебільшого залишаються непоміченими. Оцінювання “музичних малюнків”, не є доречним, вважає науковець, діти отримують задоволення від декількох видів самостійної роботи: творчого спонтанного малювання, висловлювання власних почуттів, усвідомлення єдності думок і вражень у випадку групового малюнку [14, с.26].

Німецькими музичними педагогами пропонуються різні варіанти проведення даної методики для різних вікових категорій учнів, різного рівня розвитку та музичної підготовки. Метод є універсальним, не складним у застосуванні, не має протипоказань та завжди викликає позитивний емоційний відгук учнів.

Зазначимо, що здобутком гуманістичної освіти Німеччини є Вальдорфська педагогіка, або педагогіка Р. Штайнера. Однією з її основних відмінностей є особливий наголос на мистецьких предметах — музиці, вокалі, живописі та евритмії. Евритмія – це мистецтво

художнього руху, що з'явилося на початку ХХ століття в Європі. Це поєднання гармонізуючого руху, що нагадує танець і пантоміму, з поетичною мовою або музикою. Евритмія розроблена Рудольфом Штейнером і отримала широке поширення у світі. Вона використовується як у вальдорфській педагогіці, так і у традиційній освіті як можливість самовираження для дітей і дорослих. Евритмія по своїй природі синестетична, оскільки процес ритмічних рухів нерозривно пов'язаний зі сприйняттям звуків та кольорів. Р.Штайнер вважає, що те, що описується як образ, що світиться, водночас описується як образ, що звучить. Кожен колір відповідає певному звуку, і кожному поєднанню кольорів відповідає певна гармонія, мелодія [15] Урок евритмії посідає значне місце в навчальній програмі Вальдорфської школи. На думку науковців – прибічників педагогічної системи Р.Штайнера розвиток відчуттів у дітей — запорука розвитку їх сприйняття та мислення. Отже, проблемі пробудження та зміцнення відчуттів учнів приділяється велика увага. З цією метою на уроках широко використовуються різноманітні методи, що базуються на музичному та образотворчому мистецтві, в тому числі їх інтегрованим формам – поєднанню музики з малюванням. Теоретичному обґрунтуванню даної проблеми присвячені праці В.-М. Ауера [17, 18] та П.Бюхі [19, 20].

Результати вищевказаних наукових досліджень мають відображення у методичній літературі та дидактичних матеріалах з музичної педагогіки та широко використовуються в німецькій школі.

ВИСНОВКИ. Чимала кількість наукових досліджень взаємозв'язку музичного та образотворчого мистецтв, що їх здійснили німецькі науковці в галузі музичної педагогіки протягом останніх десятиліть, доводять доцільність впровадження даної тематики у практику музичної педагогіки, а саме як компонент уроку музики. Процес пошуку та нових відкриттів триває до сьогодні, про що свідчать нові наукові та методичні публікації у Німеччині. Позитивний досвід німецької музичної педагогіки, на наш погляд, доцільно використовувати українськими фахівцями з метою реформування та вдосконалення початкової музичної освіти в рамках реформування освіти в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ditzig-Engelgardt U. Durch Bilder Musik verstehen. – Lit Verlag Münster. – 2004.
2. MUK : Unser Musikspielbuch fächerverbindend für Musik und Kunst. Bewegung und Sprache mit integriertem Anteil / hrsg. v. Katharina Kemming u.a. Leipzig: Klett. – 1990.
3. Funkelsteine: Fächerübergreifendes themenorientiertes Gestalten im Zusammenspiel von Musik, Kunst und Bewegung / hrsg. v. Werner Beidinger, Ulrike Meyerholz und Henriette Schütte. Frankfurt a.M.: Diesterweg. – 1997.
4. Musik im Kontext: Handreichung für Musiklehrer. Hrsg. vom Staatsinstitut für Schulpädagogik und Bildungsforschung München. Regensburg. ConBrio. – 1996.
5. Musik im Kontext. Werk und Zeit von Monteverdi bis heute. Materialien für fächerverbindenden Unterricht ab Schulstufe / hrsg. von Ursen Lindner und Wieland Schmidt. - Rum, Innsbruck. – 2004.
6. Feuchrich H.-Jurgen. Stillparallelen der Künste im Musikunterricht. – Regensburg, Bosse. – 1988.
7. Rudolf-Dieter K. Musik und Bildende Kunst. – Musikpädagogische Forschung. – Essen. – Der Blaue Eule. – 1990.
8. Jank W., Jung H. Musik und Kunst. Erfahrung – Deutung – Darstellung. Ein Gespräch zwischen den Wissenschaften. – Mannheim : Paltium-Verlag. – 2000.
9. Integrative Musikpädagogik : neue Beitr. zur polyästh. Erziehung / hrsg. v. W.Roscher. – Wilhelmshaven : Heinrichhofen. – 1983.

10. Sündermann H., Ernst B. Klang – Farbe – Gebärde. Musikalische Grafik / hrsg. v. A.Eder. – Verlag Anton Schroll & Co. Wien und München. – 1981.
11. Dobretzberger F. Farb-Musik. Leitfaden für eine kombinierte Farben- und Musiklehre. – Berlin. – 1993.
12. Brandtstätter U. Bildende Kunst und Musik im Dialog / hrsg. v. R.-D.Kraemer. – Wißner-Verlag. Augsburg. – 2004.
13. Engel I. Auf Spurensuche in Fantasiewelt. Musik und bildende Kunst in der Begegnung. / hrsg. v. J.Ribke und M.Dartsch. – ConBrio Fachbuch. Band 11. ConBrio Verlagsgesellschaft. – 2004.
14. Schmid S. Musikunterricht(en) im 21. Jahrhundert. Begegnungen – Einblicke – Visionen. Wißner-Verlag. – Augsburg. – 2015.
15. Schillmöller M. Musik. Kunst. Kultur verstehen im Wechselspiel der Künste. – Helbling, Innsbruck. Esslingen. Bern-Belp. – 2016.
16. Steincke D. Bildgestaltetes Verstehen von Musik. – Verlag Königshausen & Neumann GmbH. Würzburg. – 2007.
17. Trau deinen Augen. Kunstbetrachtung an Waldorfschulen / hrsg. von Wolfgang-M.Auer. – Pädagogische Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen. – 2012.
18. Steiner, Rudolf: Zur Sinneslehre. Themen aus dem Gesamtwerk. – Nr. 1 / Hrsg. v. Christoph Lindenberg. Stuttgart. – 1981.
19. Auer Wolfgang-M. Sinnes-Welten. Die Sinne entwickeln, Wahrnehmung schulen, mit Freude lernen. – Kösel-Verlag München. – 2007.
20. Büchi P. Sinnesentwicklung und Sinnespflege durch Formenzeichen. Ein Arbeitsbuch mit Anregungen für Unterricht und Erziehung. – Freier Pädagogische Arbeitskreis. – 2001.
21. Büchi P. Anregungen zum Formenzeichnen in Erziehung und Therapie. – Freier Pädagogische Arbeitskreis. – 2013.

Aleksintseva T.

Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk

FINE ART AT MUSIC LESSONS: FROM THE EXPERIENCE OF MUSICAL PEDAGOGY IN GERMANY

The article reviews the scientific achievements in the field of musical pedagogy, namely the interaction of fine and musical art, in different historical epochs and the results of studies and projects of German scholars, as well as the experience of the experimental introduction by German educators of fine arts at music lessons at the end of the XX - the beginning of the XXI century. Paint to music is characterized as a didactic method. The author substantiates the relevance of Waldorf pedagogy in the field of synthesis of arts for the purpose of sensory and carnal development of children. The conclusion is made of the expediency of using the experience of German scholars and music educators by Ukrainian teachers of musical disciplines in connection with the reform of education in Ukraine, as well as the musical one.

Key words: art pedagogy, integration of arts, integrative pedagogy, musical pedagogy, synesthesia.

REFERENCES

1. Ditzig-Engelgardt U. (2004), Durch Bilder Musik verstehen, Lit Verlag Münster.
2. Kemming, Katharina (1990), MUK: Unser Musikspielbuch fächerverbindend für Musik und Kunst. Bewegung und Sprache mit integriertem Anteil, Leipzig, Klett.
3. Beidinger, Werner, Meyerholz, Ulrike und Schütte, Henriette (1997), Funkelsteine: Fächerübergreifendes themenorientiertes Gestalten im Zusammenspiel von Musik, Kunst und Bewegung, Frankfurt, Diesterweg.

4. (1996), Musik im Kontext: Handreichung für Musiklehrer. Hrsg. vom Staatsinstitut für Schulpädagogik und Bildungsforschung München. Regensburg. ConBrio.
5. Lindner, Ursen und Schmidt, Wieland (2004), Musik im Kontext. Werk und Zeit von Monteverdi bis heute. Materialien für fächerverbindenden Unterricht ab Schulstufe, Rum, Innsbruck.
6. Feuchrich, H.-Jurgen. (1988), Stillparallelen der Künste im Musikunterricht, Regensburg, Bosse.
7. Rudolf-Dieter, K. (1990), Musik und Bildende Kunst, Musikpädagogische Forschung, Essen, Der Blaue Eule.
8. Jank, W., Jung H. (2000), Musik und Kunst. Erfahrung – Deutung – Darstellung. Ein Gespräch zwischen den Wissenschaften. – Mannheim, Paltium-Verlag.
9. Roscher, W. (1983), Integrative Musikpädagogik : neue Beitr. zur polyästh. Erziehung, Wilhelmshaven, Heinrichhofen.
10. Sündermann H., Ernst B. (1981), Klang – Farbe – Gebärde. Musikalische Grafik, A.Eder. – Verlag Anton Schroll & Co. Wien und München.
11. Dobretzberger, F. (1993), Farb-Musik. Leitfaden für eine kombinierte Farben- und Musiklehre, Berlin.
12. Brandtstätter, U., Kraemer, R.-D. (2004), Bildende Kunst und Musik im Dialog, Wißner-Verlag, Augsburg.
13. Engel, I., Ribke, J. und Dartsch M. (2004), Auf Spurensuche in Fantasiewelt. Musik und bildende Kunst in der Begegnung, ConBrio Fachbuch, Band 11, ConBrio Verlagsgesellschaft.
14. Schmid, S. (2015), Musikunterricht(en) im 21. Jahrhundert. Begegnungen – Einblicke – Visionen. Wißner-Verlag, Augsburg.
15. Schillmöller, M. (2016), Musik. Kunst. Kultur verstehen im Wechselspiel der Künste. – Helbling, Innsbruck. Esslingen. Bern-Belp.
16. Steincke, D. (2007), Bildgestaltetes Verstehen von Musik. – Verlag Königshausen & Neumann GmbH. Würzburg.
17. Auer, Wolfgang-M. (2012), Trau deinen Augen. Kunstbetrachtung an Waldorfschulen, . – Pädagogische Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen.
18. Steiner, Rudolf: Zur Sinneslehre. Themen aus dem Gesamtwerk. – Nr. 1 / Hrsg. v. Christoph Lindenberg. Stuttgart. – 1981.
19. Auer, Wolfgang-M. (2007), Sinnes-Welten. Die Sinne entwickeln, Wahrnehmung schulen, mit Freude lernen, Kösel-Verlag München.
20. Büchi, P. (2001), Sinnesentwicklung und Sinnespflege durch Formenzeichen. Ein Arbeitsbuch mit Anregungen für Unterricht und Erziehung, Freier Pädagogische Arbeitskreis.
21. Büchi, P. (2013), Anregungen zum Formenzeichnen in Erziehung und Therapie, Freier Pädagogische Arbeitskreis.

Алексінцева Тетяна Валеріївна,
аспірант кафедри педагогіки,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
вул. Новочерчицька, 27 / 26, м.Луцьк
Волинська обл., Україна, 43001
Тел. +380501970688.
E-mail: talexlz2012@gmail.com

Aleksintseva Tetiana Valeriivna,
Postgraduate student,
Lesya Ukrainka Eastern European National
University,
vul. Novocherchyska, 27 / 26, Lutsk.Volyn
Region, Ukraine, 43001
Tel. +380501970688.
E-mail: talexlz2012@gmail.com

Стаття надійшла 16.09.2017